

УДК 347.447.63(477+4).001.36

Суха Юлія Сергеевна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВИЛА ПРО УСКЛАДНЕННЯ (ІСТОТНУ ЗМІНУ ОБСТАВИН): ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОЛОЖЕНЬ DCFR, UNIDROIT ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА І СУДОВОЇ ПРАКТИКИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. З наближенням дедлайну запровадження положень стратегії Європа-2020, триваючим активно у нашій державі процесу європеїзації правової сфери, актуальними продовжують залишатися наукові дослідження гармонізації договірних прав. Використовуючи термін гармонізація, маємо на увазі так звану опосередковану уніфікацію норм, яка на європейському просторі проводиться в декількох найбільш розповсюджених формах: шляхом видання директив та інших актів, здійснення приватних кодифікацій, з яких останні не мають обов'язковою юридичної сили. Метою опосередкованої гармонізації, на відміну від прямої уніфікації, є зокрема запровадження на рівні національних законодавств спільних принципів, стандартів та правил, характерних для держав європейського простору (в першу чергу звичайно держав-членів ЄС) [1, с. 50-51]. Слід визнати, що доволі успішно мета формулювання загальних положень, рекомендацій з інтерпретації (пояснення) європейського права досягнута шляхом створення академічного проекту – варіанту «приватної кодифікації» – Принципи, визначення та модельні правила європейського приватного права – Проект «загальних критеріїв» DCFR [2]. Опублікування даного Проекту стало значним кроком уперед до досягнення більшої спільної приватного права на європейському просторі. Через ці міркування, і в пропонованій статті значна увага буде приділена положенням Проекту, але не єдине ним.

Стан дослідження теми. У попередніх номерах журналу нами досліджувалися окремі принципи європейського договірних прав, надавалися пропозиції щодо перегляду положень чинного національного законодавства, зокрема, щодо розширення змісту і сфери застосування принципу свобо-

ди, запровадження підходу підтримання договірних відносин («договірної лояльності»), уточнення поняття принципу «договірної безпеки» тощо [3,4]. Дослідження, що пропонується для ознайомлення, має за **мету** вивчити зміст «принципу ускладнень» у європейському та національному договірному праві. Застереження, що уявляється необхідним зробити на початку, стосується невизначеності цього принципу чинним українським законодавцем. Тобто формально поняття та зміст «принципу ускладнень» міститься у статті 652 Цивільного кодексу України, і має назву «зміна або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин» [5]. Такої назви як «принцип ускладнень» ні в актах цивільного законодавства, ні в доктрині цивільного права України не зустрічається, втім окремі положення цього визнаного європейським правом принципу іноді стають предметом розгляду – свідомо або ні заключити не завжди можна – у контексті застосування принципів справедливості, добросовісності, свободи, обов'язкової сили договору тощо. Представники європейської академічної, законотворчої спільноти, судових інстанцій часто застосовують термін «hardship», що на українську мову може бути переведений як позбавлення, ускладнення або труднощі. У контексті договірних прав уявляється більш коректним вживати термін «ускладнення», як це і зроблено у перекладі на українську мову тексту Принципів УНІДРУА 2010 [6]. З метою досягти ясності і точності викладу матеріалу у даному дослідженні будуть використані лише два терміни для позначення інституту «hardship» – «ускладнення» за термінологією Принципів УНІДРУА 2010 та «істотна зміна обставин» за термінологією чинного Цивільного кодексу України.

Виклад основного матеріалу. У більшості країн ЄС існують правові норми, які за своїм сенсом

передбачають наступну ситуацію: невиконання зобов'язання, хоча і не стає цілком неможливим, проте стає настільки надмірно та непомірно обтяжуючим в результаті певної події, яку сторони договору не могли розумно передбачити при укладенні договору, що було б вкрай несправедливим примушувати їх виконати зобов'язання. Зазвичай на практиці сторони, які укладають договір між собою, намагаються передбачити у ньому обставини, які можуть вплинути на виконання договору. Інакше розумним є заключити, що сторони добровільно прийняли на себе усі можливі ризики. Однак, як зазначають автори Проекту та європейські дослідники, подібний висновок не завжди є розумним.

Зважаючи на складність як тлумачення нормативних положень, так і адекватної оцінки фактичних обставин справи у подібних ситуаціях, стаття Модельних правил, присвячена зміні обставин та її наслідкам, починається з визнання важливого **принципу обов'язковості** виконання зобов'язань, навіть за умови, якщо виконання виявиться більш трудомістким та витратним, ніж передбачалось сторонами при вступі у договірні відносини. Принцип дотримання договірних зобов'язань закріплений і у відповідній статті Принципів УНІДРУА 2010: якщо виконання договірних зобов'язань стає більш обтяжливим для однієї зі сторін, така сторона, незважаючи на це, зобов'язана виконати свої обов'язки за договором з дотриманням наступних положень про ускладнення (стаття 6.2.1) [6]. Обов'язковість договору встановлена і статтею 629 ЦК України, а також знаходить своє опосередковане втілення в інших статтях Кодексу, зокрема, статті 651, яка не допускає односторонню зміну або розірвання договору, якщо це не передбачено законом або самим договором. І саме одним з таких «передбачених» законом випадків є істотна зміна обставин.

За визначенням ч.1 ст. 652 ЦК України, у разі істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору, договір може бути змінений або розірваний за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання. Зміна обставин є істотною, якщо вони змінилися настільки, що, якби сторони могли це передбачити, вони не уклали б договір або уклали б його на інших умовах. Виклад цитованої статті та зміст правового припису, закладеного в ній, на перший погляд здаються доволі ясними та зрозумілими. Втім, таке враження найчастіше є оманливим. Наведемо декілька фактів в підтвердження висловленої думки.

Так, судова практика зазвичай не визнає підстав для застосування ст. 652 ЦК України, адже в переважній більшості випадків суди не визнають зміну обставин, на яку посиляється позивач, істот-

ною. Непозитивними є й існуючі у науковій літературі думки. Науковцями зазначається, що можливість зміни або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин може обмежуватись самим договором або суттю зобов'язання. Справа в тому, що істотна зміна обставин є самостійним випадком зміни або розірвання договору, тому ст. 652 ЦК України не може застосовуватись субсидіарно по відношенню до інших статей ЦК України, які передбачають зміну або розірвання окремих видів договорів. Крім того, необхідно враховувати, що: 1) істотна зміна обставин повинна статися не внаслідок поведінки контрагентів договору, а бути результатом певної дії ззовні; 2) застосування ст. 652 ЦК України не пов'язане з порушенням договору іншою стороною, дана стаття може застосовуватись лише у тому разі, коли сторона отримує належне виконання за договором [7]. Отже, актуальність звернення до дослідження правил про істотну зміну обставин має бути очевидною.

Згідно ч. 2 ст. 652 ЦК України припинення договірних відносин (тобто розірвання договору) у зв'язку з істотною зміною обставин можливе лише за наявності одночасно усіх чотирьох умов, перелічених у цій частині (тобто: 1) в момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане; 2) зміна обставин зумовлена причинами, які зацікавлена сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності, які від неї вимагалися; 3) виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б зацікавлену сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору; 4) із суті договору або звичаїв ділового обороту не випливає, що ризик зміни обставин несе зацікавлена сторона). І хоча, виходячи з наведених міркувань, практичне визнання наявності істотної зміни обставин майже неможливе, законодавець встановив на цей випадок цікаві правові наслідки. Так, виходячи з тлумачення норми ч. 3 ст. 652 ЦК України, суд може дозволити сторонам договору здійснити реституцію, хоча за загальним правилом згідно ч. 4 ст. 653 це не допускається.

Перше, що привертає увагу при порівнянні статей ЦК України та Модельних правил, полягає у такому. Стаття 652 ЦК має назву «зміна або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин», і за логікою викладання мала б спочатку визначати підстави саме для зміни договору, хоча фактично перші три частини статті встановлюють вимоги та обставини, за яких відбувається безпосередньо розірвання договору. Зміна договору дозволяється, за формулюванням ч. 4 ст. 652 ЦК, **у виняткових випадках**. Тобто за ЦК України при істотній зміні обставин встановлено пріоритет розі-

рвання договору перед його зміною. Порівнюючи дане положення зі статтею Модельних правил, виходить, що першочергово за українським законодавством суд повинен прийняти рішення про розірвання договору; за правилом DCFR суд розглядає питання про можливість зміни зобов'язання для того, щоб воно стало розумним і справедливим за нових обставин, а за неможливості цього – вирішує питання про припинення зобов'язання в той день і на тих умовах, які будуть визначені судом (стаття III.-1:110) [2].

Правило про істотну зміну обставин пов'язане з так званою «неможливістю виконання». В обох ситуаціях має місце настання непередбачуваної події. Неможливість виконання передбачає, що подія викликала нездоланну перешкоду для виконання. У випадку настання зміни обставин виконання все ще залишається можливим, хоча і руйнівним, спустошливим для боржника. Через цю суттєву відмінність встановлено і різні наслідки: неможливість виконання, за загальним правилом, призводить до припинення зобов'язання. Це положення міститься і у статті 607 ЦК України, згідно з якою зобов'язання припиняється неможливістю його виконання у зв'язку з обставиною, за яку жодна із сторін не відповідає. Правило про виключні ускладнення відповідно до положень Модельних правил та лише умовно відповідно до ст. 652 ЦК України надають суду можливість вибору або перегляду умов зобов'язання, або його остаточного припинення. Звичайно, дуже тонка грань існує між виконанням через цілком необґрунтовані зусилля та обтяжливим виконанням, яке навіть може призвести до банкрутства боржника, і буде справедливим.

Питання про застосування правила про ускладнення (істотну зміну обставин) знімається, якщо є інші підстави для припинення зобов'язання, зокрема шляхом повідомлення іншу сторону про припинення зобов'язальних відносин (розірвання договору, якщо це передбачено договором або законом – ст. 651 ЦК України). На практиці найчастіше це положення включається до змісту договору між сторонами, що зазвичай передбачає додаткові вимоги до повідомлення про розірвання – не раніше спливу конкретного строку (наприклад, за 30 днів до дати розірвання договору), лише у письмовій формі (наприклад, шляхом направлення листа, з відповідними підтверджуючими документами – поштовою квитанцією, повідомлення про вручення тощо).

Доволі цікавим з наукової точки зору є положення Модельних правил, яке поширює дію правила про істотну зміну обставин і на зобов'язання, які виникли внаслідок одностороннього юридичного акту. Чинний ЦК України такого не передбачає.

Втім, і автори Проекту не настільки розширили сферу застосування правила: воно можливе лише щодо зобов'язань, які сторони/сторона взяли на себе добровільно. Тобто, у випадку зобов'язання внаслідок безпідставного збагачення, відшкодування шкоди тощо застосування норм про зміну обставин є нелогічним і несправедливим. Як приклад зобов'язання, що виникає на підставі одностороннього юридичного акту і до якого застосовуються правила про зміну обставин, автори DCFR пропонують наступне: Особа 1 дала обіцянку заплатити за 5-річний курс навчання своєї племінниці для отримання спеціальності медичної сестри. На час, коли Особа 1 прийняла обіцянку, 90% даної університетської програми фінансувалися з урядового бюджету, і не існувало жодних причин передбачати зміни у цій ситуації. Через декілька років, коли племінниця мала вступати до університету, уряд відмінив фінансову підтримку навчання, і Особа 1 опинився у ситуації, коли фактично не може виконати своє зобов'язання, бо знаходиться на пенсійному забезпеченні з фіксованим доходом у вигляді пенсії. Особа 1 пропонує племінниці прийняти участь в оплаті її навчання частково, і пропонує їй використати програму кредитування студентів, як була введена урядом замість старої системи фінансування. Але племінниця наполягає на виконанні первісної обіцянки через продаж будинку, який є у власності Особи 1. DCFR однозначно кваліфікує ці обставини як такі, що є підставою для зміни або припинення зобов'язання [2, с. 738].

Як DCFR, так і національні законодавства країн ЄС передбачають виключність (надзвичайність) зміни обставин як обов'язкову ознаку, але розуміння цієї виключності дещо відрізняються. У статті Модельних правил йдеться про «виконання договірної зобов'язання або зобов'язання з одностороннього юридичного акту внаслідок надзвичайної зміни обставин стає настільки обтяжувачим, що збереження обов'язку боржника буде явно несправедливим по відношенню до нього». Очевидно, що саму ознаку виключності обставин Модельні правила не розкривають, адже далі за змістом статті викладаються повноваження суду та перелік умов, за яких положення про зміну обставин буде діяти (розглядалося вище). Інакше підходять до цього питання Принципи УНІДРУА 2010 (можливо, саме через більш детальний виклад статті 6.2.2. автори DCFR обмежились наведеним, хоча це лише власне припущення – у коментарі Модельних правил подібних пояснень немає). Вважаємо за необхідне повністю процитувати статтю 6.2.2. Принципів УНІДРУА, адже вона заслуговує більш пильної уваги, надаючи розширене визначення ускладнення. Ускладнення має місце

тоді, коли виникають події, які істотно змінюють рівновагу договірних зобов'язань або у зв'язку зі зростанням вартості виконання, або у зв'язку зі зменшенням цінності виконання, яке отримує сторона, а також: а) події, що виникають чи стають відомими стороні, яка опинилась у не вигідному становищі, після укладення договору; б) події, які до укладення договору не могли бути розумно враховані стороною, що опинилась у не вигідному становищі; с) події поза контролем сторони, що опинилась у не вигідному становищі; та d) якщо ризик настання таких подій не припускався стороною, що опинилась у не вигідному становищі.

Певні суперечності у тлумаченні викликає вимога «досудового врегулювання» відносин сторін при зміні обставин. Положення Модельних правил не передбачають, що боржник і кредитор до звернення до суду повинні провести переговори щодо можливості врегулювання розбалансованих у зв'язку з непередбаченими обставинами договірних відносин між ними. Втім, вимога для боржника зробити спробу розумно та добросовісно досягти задовільного врегулювання договору. На розсуд боржника визначити, чи є пропозиція кредитора настільки неадекватною, що ситуація все ж потребує використати ризик звернення до суду за її остаточним вирішенням. Подібне правило закріплено і у ч. 2 ст. 652 ЦК України, яка починається словами «якщо сторони не досягли згоди щодо приведення договору у відповідність з обставинами, що істотно змінилися, або щодо його розірвання...» Навпаки, Принципи УНІДРУА у ст. 6.2.3. («наслідки ускладнення») запроваджують принципово інший підхід. У випадку ускладнення сторона, яка опинилась у не вигідному становищі, має право звернутися з проханням про проведення переговорів щодо перегляду договору. Звернення має бути зроблено без не виправданої затримки і повинно містити обґрунтування, на яких воно базується. (2) Звернення щодо проведення переговорів про перегляд договору не дає саме по собі права стороні, що опинилась у не вигідному становищі, притримати виконання. (3) У разі недосягнення згоди в розумний строк кожна зі сторін може звернутися до суду. Якщо суд встановить наявність ускладнення, то він може, якщо вважатиме це за розумне: а) припинити дію договору від певної дати та на певних умовах, або б) змінити договір з метою встановлення рівноваги.

Очевидно, що Принципи УНІДРУА, як і ЦК України передбачають *пріоритет розірвання* порівняно зі зміною договору. З цього приводу є різні наукові думки. Так, дослідниця О. Андрєєва вважає, що пріоритет розірвання договору у судовому порядку пояснюється диспозитивністю цивільно-

правового регулювання та виходить з принципу свободи договору, що у підсумку призводить до мінімальної можливості втручання суду у приватні відносини сторін шляхом зміни договору [8, с. 48]. Частина четверта статті 652 ЦК України встановлює, що зміна договору у зв'язку з істотною зміною обставин допускається за рішенням суду у виняткових випадках, коли розірвання договору суперечить суспільним інтересам або потягне для сторін шкоду, яка значно перевищує затрати, необхідні для виконання договору на умовах, змінених судом. Як приклад можна навести Постанову Верховного Суду України від 20 лютого 2012 року про перегляд ухвали у справі про зміну договору фінансового лізингу у зв'язку з істотною зміною обставин, якими сторони керувалися при його укладенні. Позивач свої вимоги пояснив тим, що оскільки на час укладення договору курс української гривні до іноземних валют був стабільним, а в подальшому в результаті світової фінансової кризи різко змінився, що значно погіршило його фінансовий стан, він в грудні 2008 року звернувся до відповідача з пропозицією здійснення лізингових платежів за курсом гривні до долара США, який існував на час укладення договору, однак той на таку пропозицію не погодився. Вважаючи різке падіння курсу гривні до іноземних валют істотною зміною обставин, якими вони з відповідачем керувалися при укладенні договору фінансового лізингу, позивач з підстав, передбачених ст. 652 ЦК України, просив в судовому порядку змінити договір та визнати правомірним внесення ним лізингових платежів по існуючому на час укладення договору курсу гривні до долара США, визнати безпідставним нарахування йому відповідачем штрафних санкцій, та, оскільки, за його підрахунками, він повністю розрахувався з відповідачем за автокран, визнати за ним право власності на нього. Висновок суду для позивача виявився невтішним. Правова позиція Суду зводиться до того, що настання світової фінансової кризи не є істотною зміною обставин, якими сторони договору керувалися при його укладенні, оскільки економічна криза носить загальний характер та стосується обох договірних сторін, відтак, це саме по собі не може бути підставою для зміни або розірвання договору в судовому порядку [9]. Така ж сама правова позиція висловлена у судовій практиці щодо договорів між суб'єктами господарювання з подальшим банкрутством одного з них, внесенням змін до статуту шляхом виключення певних видів господарської діяльності, зміни мети діяльності юридичної особи тощо [10].

Отже, аналіз судової практики в Україні свідчить, що випадки внесення змін до договору не

багаточисельні і суворо обмежені, зокрема, прийняттям нормативного акта, який перешкоджає виконанню договору на умовах, які були у ньому узгоджені сторонами та збільшенням нормативної грошової оцінки землі як підстави для збільшення орендної плати за земельну ділянку, що належить до земель державної/комунальної власності [8, с. 48].

Загальними ознаками істотності зміни обставин за договором, на думку судових органів, одночасно є: по-перше, непередбачуваність їх виникнення у момент укладення договору; по-друге, тривалість та невідворотність, і нарешті, відсутність вини сторін договору щодо виникнення таких обставин. На практиці доволі складно надати усі необхідні докази існування істотної зміни обставин як підстави для зміни або розірвання договору, втім, наприклад, юридичний відділ Київської торгово-промислової палати на своєму офіційному веб-сайті пропонує таку послугу як отримання Висновку Київської ТПП про істотну зміну обставин (hardship).

Перелічені вище ознаки істотності зміни обставин як підстави для розірвання або зміни договору, іноді використовуються у зв'язку з обставинами непереборної сили, зокрема тому, що у них є спільні риси, і обидва ці інститути стосуються ситуації зміни обставин. У даному огляді зупиняться на детальній характеристиці схожих та відмінних

рис форс-мажору та безпосередньо ускладнень не будемо, адже за необхідності вирішення цього питання можна звернутися як до узагальнень судової практики, так і до наукових публікацій [див. напр. 8]. Слід відзначити лише, що принципово важлива різниця між двома зазначеними поняттями полягає в тому, що при ускладненнях (істотній зміні обставин) виконання зобов'язання для потерпілої сторони стає надмірно обтяжливим, але все ж ще можливим. При настанні непереборної сили виконання зобов'язань сторін/сторони договору стало неможливим, принаймні, тимчасово, що у майбутньому після припинення дії форс-мажорних обставин не звільняє сторони/сторону від виконання зобов'язання, як це було передбачено у договорі.

Висновки. Проведений аналіз змісту правила про ускладнення (істотну зміну обставин) за DCFR, UNIDROIT та чиним цивільним законодавством України, застосування його у судовій практиці, дозволяє заключити, що істотна зміна обставин як відомий європейському приватному праву «принцип ускладнень» у зобов'язальних відносинах на даний час не визнаний національним законодавцем та судовою практикою. Безперечно, законодавчі норми, які встановлюють певні правила на випадок істотної зміни обставин у договірних відносинах, існують, доволі рідко застосовуються, проте потребують перегляду та ґрунтовного доктринального доопрацювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ландо Д.Д. Гармонизация договорного права на региональном уровне / Д.Д. Ландо // Проблемы модернизации частного права в условиях евроинтеграции : сборник научных работ / за заг. ред. Ю. В. Білоусова ; НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, Хмельницький університет управління та права. — Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2015. — 532 с.
2. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of reference (DCFR). Full Edition. Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Ed. by Christian von Bar and Eric Clive. Vol. I – VI. Munich, 2009. — 4795 p. // http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf
3. Kharytonov E.O., Sukha Y.S., Heiko M.O. Principles of DCFR as methodological basis for improvement of national civil legislation (with Kharytonov E.O., Heiko M.O.) // Часопис цивілістики: Науково-практичний журнал. — 2015. — № 17. — С. 16-22.
4. Sukha Y. S. The principle of contractual security in European private law and its implementation in civil law of Ukraine // Часопис цивілістики: Науково-практичний журнал. — Випуск 19. — 2015. — С. 23-28.
5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
6. Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА (UNIDROIT) 2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/translations/blackletter2010-ukrainian.pdf>
7. Канзафарова І.С. Зміна або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин // «Сучасні технології управління підприємством та можливості використання інформаційних систем: стан, проблеми, перспективи» : матеріали наук.-практ. конф. для викладачів, аспірантів та молодих вчених (29-30 березня, 2013р. м. Одеса). — С. 320-323. 2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/4210>
8. Андреева О. Цивільно-правова характеристика ризику істотної зміни обставин за договором: поняття та практичне значення / О.Андреева // Юридична Україна. — 2014. — № 3. — С. 44-50.
9. Постанова Верховного Суду України від 20 лютого 2012 року № 6-93цс11 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України. — Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/CD5B6C17FD073C46C2257C92003A5F0A](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/CD5B6C17FD073C46C2257C92003A5F0A)
10. Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів із зобов'язань, що виникають із договорів та інших правочинів /Лист Вищого Спеціалізованого Суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 27.09.2012. [Електронний ресурс]. — Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v1390740-12>

Суша Юлия Сергеевна

ПРАВИЛА ПРО УСКЛАДНЕННЯ (ІСТОТНУ ЗМІНУ ОБСТАВИН): ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОЛОЖЕНЬ DCFR, UNIDROIT ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА І СУДОВОЇ ПРАКТИКИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню положень про істотну зміну обставин як підставу для зміни або припинення зобов'язання (правила про ускладнення). Порівняльний аналіз правила про ускладнення здійснюється на підставі положень двох європейських документів – «Принципів, визначень та модельних правил DCFR» та «Принципів UNIDROIT 2010», а також норм чинного Цивільного кодексу України та узагальнення судової практики щодо застосування цих норм. На підставі здійсненого аналізу пропонуються відповідні висновки.

Ключові слова: істотна зміна обставин, ускладнення, зміна договору, розірвання договору, DCFR, UNIDROIT.

Сухая Юлия Сергеевна

ПРАВИЛА ОБ ОСЛОЖНЕНИЯХ (СУЩЕСТВЕННОЕ ИЗМЕНЕНИЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВ): СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПОЛОЖЕНИЙ DCFR, UNIDROIT И ГРАЖДАНСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА И СУДЕБНОЙ ПРАКТИКИ УКРАИНЫ

Статья посвящена исследованию положений о существенном изменении обстоятельств как основания для изменения или прекращения обязательства (правила об осложнениях). Сравнительный анализ правила об осложнениях осуществляется на основании положений двух европейских документов – «Принципов, определенных и модельных правил DCFR» и «Принципов UNIDROIT 2010», а также норм действующего Гражданского кодекса Украины и обобщения судебной практики по применению этих норм. На основании проведенного анализа предлагаются соответствующие выводы.

Ключевые слова: существенное изменение обстоятельств, осложнения, изменение договора, расторжение договора, DCFR, UNIDROIT.

Sukha Yulia Serhyivna

RULES ON HARDSHIP (SUBSTANTIAL CHANGE OF CIRCUMSTANCES): A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PROVISIONS OF THE DCFR, UNIDROIT AND THE CIVIL LEGISLATION AND JUDICIAL PRACTICE OF UKRAINE

The article is devoted to research provisions on substantial change of circumstances as grounds to modify or terminate the obligation (rules about the complications). A comparative analysis of rules on hardship is based on the provisions of the two European documents: the «Principles, definitions and model rules DCFR» and «UNIDROIT Principles 2010», and also norms of the current Civil code of Ukraine and generalization of judicial practice on the application of these norms. On the basis of the analysis relevant insights are offered.

Keywords: a substantial change of circumstances, hardship, change of contract, termination of the contract, DCFR, UNIDROIT.

УДК 347.66 (438)

Цибульська Ольга Юріївна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

«ZAPIS» ЯК РОЗПОРЯДЖЕННЯ НА ВИПАДОК СМЕРТІ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ПОЛЬЩІ

Постановка проблеми. Сьогодні тривають процеси істотних змін в нашому суспільстві, що безпосередньо пов'язано з курсом, обраним чинною владою України, спрямованим на орієнтири європейських стандартів. Обраний напрямок, в свою чергу, впливає не тільки на зовнішню, але й на внутрішню політику в державі, що безпелеційно відображається в усіх ланках устрою нашого існування. Разом із тим, зрозуміти, що таке «європейський стандарт» неможливо до тих пір, поки не з'ясуєш його сутність. Останнє здатне бути реалізованим шляхом дослідження того чи іншого питання. Погляди науковців на одні й ті самі правові явища, як відомо, є різними і не завжди відображають істину. Тому спиратись на чужу думку, не висловивши власну, буде означати, що дослідження автора не відбулося і власної відповіді на питання не має. Таким чином, єдиним способом сформулювати власну позицію на окреслену проблему є дослідження першоджерел, якими, в свою чергу, є норми права. В будь-якій державі, незалежно від її участі в ЄС, існують свої правила поведінки, що є загальнообов'язковими. Проте визначити, чи дійсно існує «європейський стандарт» в тій чи іншій сфері, що відображається в нормах права держав, що входять до ЄС, і є єдиним так званим «мірилом» для однорідних правовідносин, дозволить аналіз змісту відповідних правових норм, що в усі часи залишаються тим джерелом знань, який сприймається і тлумачиться дослідником особисто з урахуванням його власного досвіду, сукупності навичок і знань, а отже є власним і не потребує фільтрації від інших наукових висновків.

Розкриваючи назву цієї роботи, неодмінно виникає доцільність зазначити, що незалежно від території, де проживає кожна особа, специфіки державного устрою та політичних орієнтирів, будь-яка фізична особа свого часу припинить своє існування, тобто, іншими словами, помре. А отже,

в будь-якій державі мають існувати свої правила регулювання таких правовідносин, що об'єднані в так зване спадкове право.

Республіка Польща сьогодні є державою, що входить до складу ЄС. Отже, її правові норми мають відповідати тим самим стандартам, що називаються європейськими. А отже, аналіз окремих норм спадкового права Польщі, що спрямовані на регулювання можливості розпорядження своїм майном на випадок смерті на користь третіх осіб, що не є спадкоємцями, і буде складати об'єкт дослідження, проведеного в межах цієї праці.

Стан дослідження теми. В наукових колах є чимало досліджень аналогічних відносин в межах національного правового поля. Такими науковцями, що в своїх працях звертались до норм спадкового права України в частині характеристики схожого розпорядження заповідача, що називається «заповідальний відказ» (ст.ст. 1237-1239 ЦК України), є, зокрема, В.В. Васильченко, Ю.О. Заїка, В. Ігнатенко, В.В. Луць, Є.О. Рябоконь, С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, Є.О. Харитонов, Н.В. Черногор, В.Ю. Чуйкова, Шевчук Л. В. та ін. Разом з тим, наукового аналізу встановленої проблеми на підставі норм чинного цивільного законодавства Польщі проведено не було. Зазначене вище дає підстави стверджувати, що дослідження в рамках цієї роботи є актуальним та своєчасним, враховуючи той факт, що, по-перше, Польща знаходиться в безпосередньому сусідстві з Україною і, по-друге, сьогодні є стратегічним партнером нашої держави в її прагненні до євроінтеграції.

Метою цієї статті є визначення характеристики розпорядження заповідача на користь встановленої особи, що має назву «zapis» за цивільним законодавством Польщі.

Для досягнення встановленої мети були поставлені такі завдання: дослідити джерельну базу цивільного законодавства Польщі та визначити